

3. Részletek Minucius Felix Octavius című írásából

3.1 Caecilius vádjai

Minthogy tehát minden népnél megtalálható az az erős hit, hogy léteznek halhatatlan istenek, bár lényükről és származásukról nagyon bizonytalanok a vélemények, nem tűrhetem el, hogy bárki is olyannyira vakmerő és annyira vallástalan bölcsességgel pöffeszkedjék, hogy ezt az ősrégi, hasznos és üdvös vallást megrontani vagy gyengíteni törekedjék. Mert igaz ugyan, hogy a Cyreneből származó Theodorus, vagy még előbb a melusi Diagoras, akit az ókor istentelennek nevezett el, azzal az állításukkal, hogy nincsenek istenek, megszüntettek minden félelmet, mely az emberiséget korlátok közé szorítja, és kioltottak minden kegyeletet, ámde álbölcséletük ezen istentelen tanítása mellett hírnévhez és befolyáshoz mégsem fognak sohasem jutni. Ha az athéniak elűzték határukból az abderai Protagorast, és iratait nyilvánosan elégették a népgyűlésen, holott az istenségről tett nyilatkozata inkább higgadt, mint elvetemült – bocsássatok meg, ha a magamra vállalt ügyben kifejtett buzgóságomban őszintén szólok – mondom, hogyne kellene fájlalni, ha egyes emberek egy százalmas, törvényileg üldözött és kétségbeesett felekezeti tagjai, megtámadják az isteneket? **Ezek összetoborozzák a nép söpredékét, a tudatlan embereket és a hiszékeny asszonynépséget, akiket már nemük gyengesége tévedésbe visz, és istentelen összeesküvő csoporttá verődnek össze, mely éjjeli találkáin, ünnepi böjtjein, állatias lakomáin nem valamely szent szertartás révén egyesül, hanem büntény által szövetkezik; alattomos, a világosságtól irtózó népség ez, mely a nyilvánosság előtt néma, odújában fecsegő, a templomokat lenézi, mintha temetők volnának, tiszteletlenül viselkedik az istenekkel szemben, kineveti áldozatainkat, szánandó létére – ha ugyan szabad így nevezni őket – szánakozik papjainkon, lekicsinyeli méltóságainkat és kitüntető öltözeteinket, noha maga alig képes pőreségét félig leplezni! Mily elképesztő balgaság?! Mily hihetetlen vakmerőség?! A jelen gyötrelmeit megvetik, miközben félnek egy bizonytalan jövő kínjaitól, s noha a halál után bekövetkező haláltól rettegnek,**

meghalni mégsem irtóznak: ennyire el tudja oszlatni félelmüket a csalfa remény, mely egy új élet vigasztaló gondolatával kecsegteti őket.¹¹

És minthogy a gonoszság bujábban szokott teremni, most is azt tapasztaljuk, hogy a napról napra növekvő erkölcsi romlottság közepette ennek az istentelen társaságnak utálatos szentélyei már az egész földkerekségen elterjednek. Ezt az egyesületet el kell átkozni és gyökerestül kell kiirtani. **Titkos jelekből és jelzésekből ismernek egymásra, s szinte ismeretlenül szeretik egymást. Mintegy a kéjvágyak vallása alakul ki a köreikben mindenfelé, egymást különbség nélkül fivérnek és nővérnek nevezik, csak azért, hogy a napirenden levő fajtalanokdás a tisztos név felvételével vérfertőzössé válják. Így hiábavaló és esztelen babonaságuk gonosztettekkel is büszkélkedhet.** Ha volna benne valami igaz, a mindent kifürkésző hír nem beszélne róluk oly súlyos és változatos dolgokat, és olyasmiket, amiért, mielőtt mondanánk, engedelmet kell kérni. Hallom, hogy a legocsmányabb állatnak, a szárnak a fejét tartják vallásos tiszteletben valami esztelen babonából: olyan vallás ez, mely méltó azokhoz az erkölcsökhöz, melyeknek folyománya. Mások meg arról beszélnek, hogy előjárójuk és főpapjuk nemi szerveit tisztelik, és úgy imádják, mintha neki köszönhetnék létüket. Nem tudom ugyan, ez igaz-e vagy sem, annyi azonban bizonyos, hogy titokzatos és éjjeli istentiszteletük méltán gyanús. És aki azt állítja, hogy istentiszteletük tárgya egy olyan ember, akinek gázságáért a legnagyobb büntetés és a halálos keresztfa jutott osztályrészül, az illő oltárt tulajdonít ezeknek az elvetemült és feslett életű gonosztevőknek, amennyiben azt tisztelik, amit megérdemelnek. Mármost az új tagok beavatásáról szóló elbeszélés éppen olyan rettenetes, mint amennyire közismert. Akit misztériumaikba beavatnak, az elé egy liszttel borított kisdedet tesznek, hogy az óvatlanokat lépre csalják. Ezt a kisgyermeket az újonc azon hiszemben, hogy a lisztlepelbe merített késszúrások ártatlanok, tudtán kívül halálra sebzi. A gyermek vérét – szörnyűség! – mohón felnyalják, tagjait versengve szétdarabolják, ilyen áldozat révén kötnek szövetséget, ez a bűnrészesség kötelezi őket kölcsönös hallgatásra. Ez az istentisztelet minden istentelenségnél utálatosabb! Szintén ismeretes, hogy miként lakomáznak: az

egész világ beszél róla, és a mi cirtai barátunk beszéde is bizonyágul szolgál. Ünnepeken férfiak és nők minden korosztályból lakomára gyűlnek össze gyermekeik, nővéreik és anyjuk társaságában. Amikor a nagy lakmározás után az asztaltársaság felhevült, és a részegség felszította a fajtalan kéjelgés vágyát, a gyertyatartóhoz kötött kutyát arra ingerlik, hogy láncá hosszánál messzebb dobott falat után kapjon. Miután így felborult és kialudt a lelkiismeretet éberén tartó gyertyaláng, a szégyentelen sötétség leple alatt a természetellenes vágytól indítva válogatás nélkül ölelkeznek, s még ha a gyakorlatban nem mindenki követi is el, de a lelkiismeret szempontjából mindannyian egyformán vérfertőzők, hiszen közös vágyból fakad az, ami egyes emberek esetében megvalósulhat.¹² Még jelen tapasztalataitok sem intenek arra, hogy a be nem teljesülő ígért és a hasztalan óhajítások mennyire félrevezetnek titeket: nyomorultak, még életetekben gondoljátok meg, mi vár rátok a halál után! Nézzétek, közösségeitek egy része, és pedig a nagyobbik és jobbik, mint mondjátok, nélkülöz, didereg, fáradságtól és éhségtől szenved, Istenetek pedig eltűri, semmibe veszi ezt, nem tud vagy nem akar övéin segíteni, azaz, vagy tehetetlen, vagy igazságtalan. Te a halál utáni halhatatlanságról álmodozol, holott veszedelem szorongat, holott forró láz gyötör és fájdalom kínoz, s még mindig nem fogod fel, hányadán állsz, nem ismered el, mennyire gyarló vagy? Akaratod ellenére bebizonyosodik gyengeséged, szerencsétlen, de te csak nem vallod be. Ámde mellőzöm azokat a dolgokat, amelyek mindnyájunk esetében közösek. Nézzétek csak, fenyegetnek titeket, halálbüntetés, kínvallatás vár rátok, kereszt, amelyet többé nem imádnatok kell, hanem amelyen meg kell halnotok, nemkülönben tűz, amit előre megjósoltok magatoknak, de amitől mégis féltetek. Hol van hát az az Isten, aki segíteni tud azokon, akik majd új életet nyernek, de képtelen megsegíteni a most élőket? Nemde a rómaiak a ti Istenetek nélkül uralkodnak és kormányoznak; nemde az ő segítségével hajtották hatalmuk alá a földkerekséget, és igazták le titeket is? **Ti pedig aggódó várakozással és szorongó félelemmel telve még a tisztességes élvezetektől is tartózkodtok, nem kerestek fel a látványosságokat, nem vettetek részt a körmeneteken, nem**

jelentek meg nyilvános lakomákon, irtóztok az ünnepi versenyjátékoktól, és az áldozati ételektől és italoktól, amelyeknek egy részét oltárainkon ajánlottuk fel. Ennyire féltetek az istenektől, akiket megtagadtok! Nem övezitek halántékotokat virágfüzérrel, nem ápoljátok testeteket illatszerekkel, a drága kenőcsöket temetésre tartogatjátok, még a sírokra sem tesztek koszorút, sápadt, reszketeg népség vagytok, méltó a szájalomra, mármint isteneink szájalomra! Így hát, ti boldogtalanok, nemhogy nem támadtok fel, de még csak nem is éltek. Éppen azért, ha maradt még bennetek egy csöppnyi ész vagy tisztesség, ne fürkésszétek az ég térségeit és a világ sorsát és titkait; elegendő a lábunk elé nézni, különösen vonatkozik ez a tanulatlan, pallérozatlan, műveletlen, képzetlen emberekre. Akiknek nem adatott meg, hogy eligazodjanak a politikai kérdésekben, azok sokkal kevésbé alkalmasak az isteni dolgok megvitatására.¹³

3.2 Octavius védőbeszédéből

A keresztényeknek tiszta a lelkiismeretük

Hogy pedig micsoda gajság tudatlanul és előzetes vizsgálat nélkül ítélni, amint ti teszitek, higgyétek el nekünk, akik már bánjuk, hogy elkövettük azt. **Mert mi is ugyanilyenek voltunk, s egykoron, még vakon és ostobán ugyanazt hittük, mint ti, tudniillik, hogy a keresztények szörnyűségeket imádnak, gyermekeket falnak fel, lakomáikon vérfertőzést követnek el, és nem tudtuk, hogy e meséket mindig a démonok terjesztik, és soha senki nem járt utána, nem bizonyította be valódiságukat, s oly hosszú időn keresztül nem akadt egyetlen ember sem, aki elárulta volna ezt, noha nemcsak bocsánatra számíthatott elkövetett gajtetteiért, de még jutalmat is várhatott a leleplezésért; s nem tudtuk, hogy a kereszténység olyannyira ártatlan, hogy a bevádolt keresztény nem szégyenkezik, nem fél, csak azt az egyet sajnálja, hogy már előbb nem lett kereszténnyé.** Nekünk mégis az volt a meggyőződésünk, hogy egyáltalán ki sem kell hallgatnunk őket, jóllehet egyes esetekben a szentségtörők, a paráznák, sőt még az apagyilkosok védelmét és képviselését is elvállaltuk; olykor könyörületből bántunk velük

kegyetlenebbül, kínzásokkal vallásuk megtagadására kényszerítettük őket, nehogy elveszenek, s ily módon teljesen fonák bűnügyi eljárást alkalmaztunk, amelynek nem az volt a célja, hogy feltárja az igazságot, hanem hogy hazugságot erőszakoljon ki. És ha valamelyik gyengébb a szenvedéstől megtörve és elcsigázva letagadta, hogy keresztény, kedveztünk neki, mintha az elnevezés megtagadásával egyszersmind valamennyi tettét tisztázta volna. Látjátok-e, hogy mi is ugyanúgy vélekedtünk és cselekedtünk, amint ti vélekedtek és viselkedtek?...[14](#)

Gyilkosság és magzatelhajtás elítélése

Most már azonban szeretnék találkozni azzal, aki azt mondja vagy hiszi, hogy minket egy lemészárolt kisdud vérével avatnak be vallásunkba. **Lehetségesnek tartod, hogy annak a gyenge, kicsinyke testnek valaki halálos dőfést adjon? Hogy bárki is feláldozza, kiontsa, elvegye egy újszülött, egy éppen hogy megszületett ember nyers vérét? Ilyesmit senki sem hihet el, hacsak nem az, aki maga vetemedne arra, hogy megtegye.** Látom ugyanis, hogy újszülött gyermekeiteket hol vadállatok, hol madarak zsákmányául teszik ki; hol megfojtjátok őket fájdalmas halált osztva ki rájuk, s hogy **vannak, akik mérgek és italok segítségével még a méhen belül oltják ki a jövő ember életét, s gyilkolnak, mielőtt szülnének.** És ezek valóban isteneitekről szóló tanításból származnak. ...[15](#)

A keresztények szemérmessége, szerénysége és testvérszeretete

A vérfertőző lakomát illetően is szörnyű mesét költött rólunk a démonok serege, hogy tiszta életünk hírét galád rágalom terjesztésével elhomályosítsa, és hogy az embereket, mielőtt a tényállással tisztába jöhetnének, ezzel az irtózatossággal mendemondával elijessék tőlünk. Így beszélt erről a te Frontod is, nem mint a tanúbizonyságok megerősítője, hanem mint hamisan rágalmazó szónok, az ilyesmi ugyanis inkább kitelik tőletek. A perzsák törvénye megengedi, hogy az anya fiával egyesüljön; az egyiptomiak és az athéniak fiai nővéreikkel törvényes

házasságot köthetnek; történeti könyveitek és színdarabjaitok paráznaságokkal kérkednek, és ti mégis szívesen olvassátok s hallgatjátok. Így még azokat a vérfertőző isteneket is tisztelitek, akik anyjokkal, lányokkal, nővérükkel élnek házasságban. Természetes tehát, hogy nálatok gyakran fölfedezik a vérfertőzést, hiszen mindig elkövetik. Szerencsétlenek! Úgy is járhattok tilosban, hogy nem tudtok róla: mivel a bujaságot vaktában űzitek, mivel itt is, ott is van egy-egy gyermeketek, mivel még otthon született gyermekeiteket is gyakran idegenek könyörületére bízátok, szükségképpen saját véretekbe kell ütköznötök, saját fiaitokba kell botlanotok. Ennélfogva akkor is vérfertőzés tragédiájának hősei vagytok, amikor tudomástok sincsen róla. **Mi ellenben nem arcunkon, hanem szívünkben hordozzuk a szemérmert; mi egyetlen hitvesünkhöz örömet vagyunk hűek; s vagy egy nővel kötünk frigyet a családalapítás kedvéért, vagy egyetlen egyet sem ismerünk. Lakomáinkon nemcsak szemérmesek vagyunk, hanem józanok is, mert nem adjuk át magunkat egészen az evésnek, és lakomáink nem torkollanak ivászatba, hanem jókedvünket komolysággal mérsékeljük, beszédünk tartózkodó, testünk még tartózkodóbb. Legtöbbünk egész életében sértetlenül megőrzi szüzességét anélkül, hogy azzal dicsekednék; és végezetül, olyannyira távol áll tőlünk a fajtalan vágy, hogy némelyek még a szemérmes együthálás miatt is pirulnak. Ha megvetjük is tisztségeiteket és bíbor ruháitokat, abból nem következik, hogy a nép söpredéke vagyunk, és attól még nem vagyunk pártoskodók, hogy békésen összegyűlve valamennyien egyetértünk a jóban; és nemcsak a zugokban vagyunk mi beszédesek azért, mert ti restelltek és féltek bennünket a nyilvánosság előtt meghallgatni. És hogy számunk napról-napra gyarapodik, az nem a bűn jele, hanem az erény bizonyítéka, mert csak a tisztességes és jó életmód mellett tartanak ki a régi hívek, egyedül ahhoz csatlakoznak újra. **Végezetül, mi nem testünkön lévő bélyeg alapján ismerünk oly könnyen egymásra, ahogyan azt ti gondoljátok, hanem az ártatlanságról és erkölcsösségről; így fájdalmatokra egymást kölcsönösen szeretjük, mert gyűlölni nem tudunk; irigységetekre egymást testvérnek szólítjuk, minthogy egy Atya Isten gyermekei, egy hit letéteményesei, egy reménység örökösei vagyunk. Ti****

ugyanis nem ismeritek egymást, sőt kegyetlenül gyűlölködtök, és csakis akkor látjátok be, hogy testvérek vagytok, ha testvérgyilkosságot akartok elkövetni.¹⁶

A keresztények tisztaságáról és feddhetetlenségéről

Mindamellet a legnagyobb tudósok könyvei és a költők énekei figyelmeztetik az embereket a tűzfolyóra és a Styx mocsarából gyakorta felszökő forgó lángcsóvára, amelyek az örök kínszenvedések helyéül készítették, s amelyekről részint a démonok közlésére, részint a próféták jövendölésére támaszkodva beszéltek. Ezért esküszik műveikben maga Iuppiter király is szent borzalommal a perzselő partokra és a sötéten örvénylő vízre: retteg ugyanis a büntetéstől, amelyről már előre tudja, hogy reá és övéire vár. Nincs is a kínoknak se vége, se hossza. Ott az értelmes tűz elégeti és ismét visszaállítja az emberi testrészeket, szétmarcangolja és élteti azokat. Amint a villám tüze sújtja ugyan a testet, de nem semmisíti meg, amint az Etna, a Vezúv és egyéb tűzhányók tüze itt-ott anélkül tör ki, hogy kimerülne, úgy azt a büntetésül szánt tüzet sem az táplálja, hogy közben elégeti a testeket, hanem a testeket el nem emésztő marcangolás élteti. Azt pedig csakis az elvetemültek tagadhatják, hogy akik nem ismerik Istent, méltán szenvednek mint istentelenek és gonoszok, mert ha nem ismerjük a mindenség Atyját és mindenek Urát, akkor ezzel éppen úgy vétkezünk, mintha megbántanánk őt. És noha Isten nem ismerése már elegendő ok a bűnhődésre, amint ismerése magában is kilátást nyújt a bocsánatra, mégis, ha összehasonlítanak minket, keresztényeket tivatek, akkor sokkal jobbaknak találják bennünket, még ha bizonyos dolgokban kevésbé vagyunk is képzetek. **Ti ugyanis tiltjátok a házasságtörést, ámde elkövetitek, mi ellenben csak feleségünkhöz közelítünk férfiként; ti a vétek elkövetését büntetitek, nálunk már annak gondolata is bűn; ti a lelketeket ismerőktől féltök, mi csakis a magunk lelkiismeretétől, ami nélkül nem élhetünk; végezetül, a börtönök a ti embereitekkel vannak tele, keresztényt nem találtok ott, hacsak nem olyat, akit hitéért vádolnak, vagy aki hitét elhagyta.**¹⁷

A szegénységről és a megpróbáltatásban való kitartásról

Egyébiránt, hogy többnyire szegényeknek mondanak bennünket, nem szégyenünkre, hanem dicséretünkre válik, mert ahogy a fényűzés bénítja a szellemet, úgy a mértékletesség erősíti. Különbözik hogy volna az szegény, aki nem szűkölködik, aki nem áhítozik idegen vagyona, aki Istenben gazdag? Szegényebb az, akinek bár nagy vagyona van, mégis többet kíván.

Megmondom, hogy értem ezt: senki sem lehet oly szegény, mint amilyenek született. A madaraknak nincs örökségük, mégis napról-napra megtalálják táplálékukat: ezek is miértünk vannak, hiszen a miénk minden, ha nincs bennünk sóvárgás. **Amint tehát a vándor annál könnyebben halad útján, minél kisebb a terhe, úgy a földi vándorlásban is az a boldogabb, aki szegénységgel könnyít magán, és nem nyög a gazdagság terhe alatt. Máskülönbözik, ha hasznosnak tartanánk a gazdagságot, akkor Istentől kérnénk, hisz bizonyára nekünk is juttathatna valamicskét az, aki a mindenséggel rendelkezik. De mi ahelyett, hogy megszerezzük a vagyont, szívesebben megvetjük, jobb szeretünk becsületesek lenni, inkább béketúrásért könyörgünk, nagyobb örömmel vagyunk jók, mint tékozlók.**

És hogy az emberi test gyengeségeit érezzük, s hogy szenvedünk, az nem büntetés, hanem próbatétel. Mert erőtlenségek által szilárdul meg az erő, a nyomorúság pedig gyakran az erény iskolája. Hiába, a test és a lélek is veszít rugalmasságából, ha nehézség nem edzi. Hiszen a ti hőseitek, akiket példaképül állítottok elénk, szenvedéseikkel lettek híresekké. Mi is így vagyunk: Isten bennünket is megsegíthet, és nem néz le minket, hiszen ő a mindenség kormányzója, és szereti övéit, hanem **szerencsétlenségükben vizsgálja és figyel az embereket, veszedelmükben puhatozza ki az egyes emberek jellemét, élete utolsó percéig fürkészi az ember érzületét abban a biztos tudatban, hogy semmi sem kerülheti el figyelmét. Amint tehát az aranyat tűzben próbálják meg, minket a szorongatásokban.**¹⁸

[<https://www.keresztenyek.hu/idezetek-korai-iroktol/>]